

Özel Yetenekli Öğrencilerin

Ahlak Evreni

Ahlaki Duyarlılık, Yargı, Motivasyon ve
Eylem Yönelimleri Üzerine Bir Nitel
Araştırma

Dr. Yasemin İPEK

Dr. Yasemin İPEK

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN AHLAK EVRENİ
Ahlaki Duyarlılık, Yargı, Motivasyon ve Eylem Yönelimleri
Üzerine Bir Nitel Araştırma

ISBN 978-625-8897-30-2

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2026, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Ağustos 2026, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Özgürel
Dizgi-Grafik Tasarım: Beyza Nur Erdoğan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sayfa Basım Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
İvedik OSB Matbaacılar Sit. 1514. Cad. No: 23-25
Yenimahalle/ANKARA

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 77079

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Bu kitap, uzun soluklu bir araştırma ve yazım sürecinin ürünüdür. Çalışmanın çıkış noktasını, özel yetenekli öğrencilerin gündelik yaşamda karşılaştıkları durumlara nasıl ahlaki anlamlar yüklediklerini anlama isteği oluşturmuştur. Öğrencilerin hangi durumları ahlaki bir sorun olarak gördükleri, neyi doğru ve değerli buldukları, değerlerini hangi gerekçelere dayandırdıkları ve sorunlar karşısında nasıl çözüm yolları geliştirdikleri kendi anlatıları üzerinden incelenmiştir. Bu yöneliş, yalnızca akademik bir meraktan değil; çocukların ahlaki duyarlılıklarını, sorularını ve anlam arayışlarını onların sesine kulak vererek anlama isteğinden doğmuştur.

Araştırma sürecinde farklı illerdeki Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) öğrencileriyle bir araya gelme imkânı buldum. Bu süreçte araştırmanın yürütüldüğü merkezlerde gerekli iletişimin kurulmasına, öğrencilerle görüşmelerin gerçekleştirilmesine ve veri toplama sürecinin sağlıklı biçimde ilerlemesine katkı sunan kurum yöneticilerine ve öğretmenlere teşekkür ederim. Saha sürecinde gösterdikleri anlayış, kolaylaştırıcı tutum ve destek, bu çalışmanın gerçekleşmesini mümkün kılmıştır.

Bu çalışmanın asıl sesi ise öğrencilerin sesidir. Ahlak, adalet, merhamet, saygı, dürüstlük, dinî-manevi sorumluluk, haksızlık, zorbalık, çevre, hayvanlar, aile, okul ve arkadaşlık üzerine düşüncelerini içtenlikle paylaşan tüm öğrencilere özellikle teşekkür ederim. Onların kimi zaman sade, kimi zaman çarpıcı, kimi zaman da derinlikli ifadeleri bu çalışmanın temelini oluşturmuştur. Bu kitapta yer alan değerlendirmeler, öğrencilerin kendi dünyalarından gelen bu ifadeleri anlamaya ve görünür kılmaya yönelik bir çabanın ürünüdür.

Çalışmanın yazım sürecinde metnin dilsel akışının gözden geçirilmesi, bazı bölümlerin düzenlenmesi, ifadelerin daha açık hâle getirilmesi ve metin bütünlüğünün güçlendirilmesi amacıyla ChatGPT'den (OpenAI, GPT-5) yararlanılmıştır. Çalışmanın kavramsal çerçevesi, veri analizi, bulguların yorumlanması ve ulaşılan sonuçlara ilişkin bilimsel karar ve sorumluluk yazarı aittir.

Bu çalışmanın, özel yetenekli öğrencilere ilişkin akademik ilginin bilişsel özellikler ve öğrenme süreçlerinin ötesine taşınmasına; onların değer dünyalarının, ahlaki duyarlılıklarının, insan ilişkilerine yükledikleri anlamların, dinî-manevi yönelimlerinin ve ahlaki sorunlar karşısındaki çözüm arayışlarının daha yakından anlaşılmasına katkı sağlamasını diliyorum.

YAZAR HAKKINDA

Yasemin İpek, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalında Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Doktorasını 2021 yılında Ankara Üniversitesinde, özel yetenekli öğrencilerin din öğretimindeki öğrenme davranışları üzerine tamamlamıştır. Farklı konularda akademik çalışmalar yürütmekle birlikte özellikle özel yetenekli öğrencilerin din ve ahlak eğitimi, değer dünyaları, öğrenme özellikleri ve program farklılaştırma ihtiyaçları üzerinde uzmanlaşmıştır. Bu alandaki çalışmalarının bir ürünü olan Din Eğitiminde Üstün Yetenekli Öğrenciler: Eğitimciler İçin El Kitabı adlı bir eseri de bulunmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı geliştirme çalışmalarında komisyon üyesi olarak görev almıştır. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak özel yetenekli öğrencilere eğitim sunan Araştırma Geliştirme Eğitim ve Uygulama Merkezinin (ARGEM) öğretim programlarının geliştirilmesi, uyarlanması ve güncellenmesine yönelik farklı dönemlerde yürütülen çalışmalarda komisyon üyesi olarak yer almıştır.

Çalışmalarında özel yetenekli öğrencilerin bilişsel, sosyal, duygusal, ahlaki ve dinî gelişimlerini bir bütün olarak anlamaya odaklanmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Yazar Hakkında.....	iv

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı ve Soruları	3
Araştırmanın Önemi	4
Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları	6
Araştırmanın Ahlaka İlişkin Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi	7

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni.....	13
Çalışma Grubu.....	14
Veri Toplama Araçları.....	19
Verilerin Analizi	20

Bulgular.....	23
----------------------	-----------

1. BÖLÜM

BETİMLEYİCİ BULGULAR: ÖĞRENCİLERİN AHLAKİ DUYARLILIK, YARGI, MOTİVASYON VE EYLEM YÖNELİMLERİ

Ahlaki Duyarlılık: Öğrenciler Hangi Sorunları Fark Ediyor?	25
Küfür, Kötü Söz ve Saygısızlığın Görünüm Biçimleri	26
Bakım, Zarar Görme ve Mağduriyet Duyarlılığının Görünüm Biçimleri	27
Adalet, Dürüstlük ve Hile Karşıtlığı Duyarlılığının Görünüm Biçimleri.....	29
Daha Az Frekanslı Ancak Anlamlı Ahlaki Duyarlılık Alanları.....	31
Ahlaki Yargı: Öğrenciler Neyi İyi ve Değerli Görüyor?.....	33
Bakım, Merhamet ve Zarar Vermeme Temelli Yargıların Görünüm Biçimleri	33
Genel Erdem ve Karakter Bütünlüğü Temelli Yargıların Görünüm Biçimleri.....	35
Saygı, Terbiye ve Görgü Temelli Yargıların Görünüm Biçimleri	36
Adalet, Dürüstlük ve Hile Karşıtlığı Temelli Yargıların Görünüm Biçimleri.....	37
Daha Az Frekanslı Ancak Anlamlı Yargı Alanları: Özgürlük, Dinî Sorumluluk ve Aidiyet.....	38
Ahlaki Motivasyon: Öğrenciler Ahlaki Değerleri Ne ile Gerekçelandiriyor?	39
Ahlaki Kimlik ve Karakter Motivasyonunun Görünüm Biçimleri	40
Dini-Aşkın Motivasyonunun Görünüm Biçimleri.....	42

Güven ve İlişki Motivasyonunun Görünüm Biçimleri.....	43
Toplumsal Huzur ve Düzen Motivasyonunun Görünüm Biçimleri.....	44
Empati, Adalet, İçsel Huzur ve Vicdani Denetim Temelli Motivasyonlar	45
Ahlaki Eylem Yönelimi: Öğrenciler Hangi Çözümleri Öneriyor?.....	46
Eğitici-Bilinçlendirici Eylem Yöneliminin Görünüm Biçimleri	47
Özdenetim ve Bireysel Sorumluluk Yöneliminin Görünüm Biçimleri.....	48
Cezai-Caydırıcı Eylem Yöneliminin Görünüm Biçimleri.....	50
Düzenleyici-Sistemsel ve İlişkisel-Empatik Çözüm Yönelimlerinin Görünüm Biçimleri	51
Daha Az Frekanslı Ancak Anlamli Eylem Yönelimleri: Farkındalık, Model Olma, Telafi ve Koruma.....	52

2. BÖLÜM

YORUMLAYICI BULGULAR: ÖĞRENCİLERİN AHLAKI ANLAMLANDIRMA BİÇİMLERİ

Ahlakın Gündelik Yaşam Pratikleri Üzerinden Kurulması.....	56
Ahlakın İlişkileri Koruyan Bir Düzen Olarak Anlamlandırılması	64
Zarar Vermeme, Merhamet ve Canlılara Duyarlılığın Merkezi Konumu	70
Saygı, Dürüstlük ve Adaletin Kurucu Değer Olarak İşlevi	77
Dini-Aşkın Gerekçeleştirme ve Ahlaki Özdenetim	84
Eğitici Çözüm Anlayışı ile Cezalandırıcı Adalet Algısı Arasındaki Gerilim.....	90
Yüksek Ahlaki Hassasiyet ve Duygusal Tepki Yoğunluğu.....	102

Tartışma	112
-----------------------	------------

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç.....	132
Öneriler.....	135

Kaynakça.....	138
----------------------	------------

Ek 1: Araştırma İzni.....	142
----------------------------------	------------

GİRİŞ

İnsan gelişimi birbiriyle ilişkili birçok boyuttan oluşur. Bir öğrencinin bilişsel kapasitesi, öğrenme hızı veya belirli alanlardaki yeteneği; duygularından, sosyal ilişkilerinden, değerlerinden ve içinde bulunduğu çevreden bağımsız düşünülemez. Özel yeteneklilik de yalnızca bireyin sahip olduğu bilişsel bir kapasite olarak ele alındığında, öğrencinin gelişimini şekillendiren sosyal ve duygusal boyutlar arka planda kalmaktadır. Sternberg'in (2024) de vurguladığı gibi özel yeteneklilik, bireyin özellikleriyle birlikte içinde bulunduğu çevre, karşılaştığı görevler ve sosyal-duygusal süreçler dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Bu bakımdan özel yetenekli öğrencileri anlamak, yalnızca onların ne kadar hızlı öğrendiklerine veya hangi alanlarda yüksek performans gösterdiklerine bakmakla sınırlı kalmamalıdır.

Özel yeteneklilik çoğunlukla akademik başarı, hızlı öğrenme, yaratıcılık ve yüksek performans üzerinden tanımlanmaktadır. Oysa öğrencinin arkadaşlık ilişkileri, akranları arasında kabul görme deneyimleri, duygularını düzenleme biçimi, çevresiyle kurduğu ilişki ve kendisine yüklenen beklentiler de gelişiminin bir parçasıdır. Özel yetenekli çocuklar alanında çalışan ABD merkezli National Association for Gifted Children'in 2014 tarihli rehber niteliğindeki metninde de özel yeteneklilik, çocuğun bütün gelişimini etkileyen karmaşık bir olgu olarak ele alınmakta; öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının eğitimciler, aileler ve ilgili uzmanların iş birliğiyle desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (National Association for Gifted Children [NAGC], 2014).

Özel yetenekli öğrencilerin gelişimlerini bütüncül biçimde değerlendirmeye imkân veren yaklaşımlardan biri Silverman'ın asenkron gelişim yaklaşımıdır. Bu öğrenciler öğrenme hızları, soyut düşünme güçleri veya ilgi alanları bakımından yaşitlarından farklılaşabildikleri gibi, kendi içlerinde de tek tip bir gelişim ürünü göstermezler. Silverman'a göre özel yeteneklilik, gelişimin bütün alanlarında aynı anda ve aynı hızda ilerleyen dengeli bir yapı olarak düşünülmemelidir. Bir öğrenci bilişsel açıdan ileri düzeyde düşünebilirken sosyal ilişkilerinde, duygularını düzenlemede veya çevresinden gelen beklentilerle baş etmede farklı ihtiyaçlar gösterebilir. Dolayısıyla özel yetenekli öğrenciler, yalnızca güçlü oldukları bilişsel alanlar üzerinden değil; bireysel gelişim farklılıkları, sosyal-duygusal ihtiyaçları ve içinde bulundukları çevreyle birlikte değerlendirilmelidir (Silverman, 1997).

Asenkron gelişim yaklaşımı öğrencilerin ahlaki düşünme ve duyarlılıklarındaki farklılıkları doğrudan açıklayan bir çerçeve değildir. Bununla birlikte, benzer